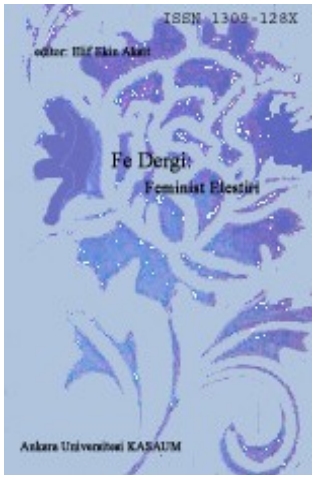
Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri Cilt 7, Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
http://cins.ankara.edu.tr/

Kadınların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde adalete erişim sorunu: mahkeme kararlarında cinsiyet ayrımcılığı olarak kadına yönelik şiddet

Nisan Kuyucu

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 9 Haziran 2015

Bu makaleyi alıntılamak için: Nisan Kuyucu, "Kadınların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde adalete erişim sorunu: mahkeme kararlarında cinsiyet ayrımcılığı olarak kadına yönelik şiddet," *Fe Dergi* 7, no. 1 (2015), 61-77.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/13_5.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Kadınların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Önünde Adalete Erişim Sorunu: Mahkeme Kararlarında Cinsiyet Ayrımcılığı Olarak Kadına Yönelik Şiddet[1]

Nisan Kuyucu[*]

Kadına yönelik şiddet uluslararası hukukta kadına yönelik ayrımcılığın bir türü olarak tanımlanmaktadır. Mart 2015 itibariyle AİHM'nin incelediği kadına yönelik şiddet davalarının yalnızca 15 tanesinde başvurucular ayrımcılık yasağının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Bu tespit, uluslararası hukukun kadına yönelik şiddet ile kadına yönelik ayrımcılık arasında kurduğu doğrudan bağın AİHM'ye yapılan başvurulara yansımadığını göstermektedir. Bunun yanı sıra, AİHM'nin önüne çok az sayıda kadına yönelik şiddet davası götürülmüştür. Bu makalede, AİHM'nin önüne gelen kadına yönelik şiddet davası sayısının azlığı ve özel olarak da 14. madde başvurularının çoğunlukla erkekler tarafından yapılıyor olması ile AİHM'nin kadına yönelik şiddet davaları bağlamında ayrımcılık yasağını nasıl değerlendirdiği arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılacaktır.

Anahtar sözcükler: Ayrımcılık yasağı, kadına yönelik şiddet, kadına yönelik ayrımcılık, AİHM, AİHS.

The problem of women's access to justice before the European Court of Human Rights: Violence against women as gender discrimination in jurisprudence

Violence against women is being described as a type of gender discrimination in international law. Till March 2014 only in 15 of cases before ECtHR on violence against women, the applicants adduced prohibition of discrimination. This shows the connection made by international law between violence against women and gender discrimination has not had any effect on the ECtHR case-law. Besides, only a few violence against women cases has brought before the Court. In this article, it will be examined whether there is a connection between fewness of violence against women cases, and especially considering the fact that most of the claims of Article 14 is made by men, and the position of the ECtHR regarding the prohibition of discrimination in violence against women cases.

Keywords: Prohibition of discrimination, violence against women, discrimination against women, ECtHR, ECHR.

Giriş

Kadına yönelik şiddet uluslararası hukukta kadına yönelik ayrımcılığın bir türü olarak tanımlanmaktadır. Kadına yönelik şiddetin kadına yönelik ayrımcılığın bir türü olarak kabul edilmesinin önemi, şiddeti bireyler arasında gerçekleşen tekil bir eylem olmaktan çıkartarak "sosyal eşitsizliklerin bireyler arasında tezahürü" şeklinde anlaşılmasını sağlamasından ileri gelmektedir. Böylece kadına yönelik şiddet, bireysel değil sistematik ve politik bir sorun olarak ele alınabilir ve çözümünün de politik ve sistematik olması gerektiği anlaşılabilir (Goldfarb, 2003: 254-255). Kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması için "bütünsel, sistematik ve bir grup olarak kadınların haklarını destekleyici" çözümlere ihtiyaç vardır (Stellıngs, 1993: 188).

Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) ve 2011 tarihli *Kadına Karşı Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi* (İstanbul Sözleşmesi); kadına yönelik şiddetin kadına yönelik ayrımcılığın türlerinden birisi olduğunu açıkça belirten uluslararası belgelerdir. Bunların yanı sıra *Kadınlara Yönelik Şiddetin*

[*] Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılmasına Dair Amerikan Devletleri Sözleşmesi (Belém do Pará Sözleşmesi) ve *Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'na Ek Afrika Kadın Hakları Protokolü* (AKHP) de kadına yönelik şiddetin kadına yönelik ayrımcılıkla olan bağını gösteren hükümler içermektedir.

2011 tarihli İstanbul Sözleşmesi uluslararası hukukta kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet alanında düzenlenmiş ve yaptırım gücü olan ilk sözleşme olma niteliğini taşır (Moroğlu, 2012: 366). İstanbul Sözleşmesi'nden önce Avrupa Konseyi (AK) sistemi içinde kadına yönelik şiddete ilişkin hukuki bağlayıcılığı bulunan tek uluslararası araç, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) verdiği kararlardı (Mcquıgg, 2012: 957). Aşağıda, AİHM'nin incelediği kadına yönelik şiddet davaları ele alınırken bu kararların kadına yönelik şiddetle mücadelede neden yetersiz kaldığı da görülecektir. Bu yetersizlik Avrupa'da insan haklarının korunması bakımından en etkili ve önemli mekanizma olan AİHM'nin, kadına yönelik şiddet söz konusu olduğunda üzerine düşeni gerektiği gibi yapmadığını göstermektedir.

Uluslararası hukukun "kadına yönelik şiddet" ile "kadına yönelik ayrımcılık" arasında kurduğu doğrudan bağ, AİHM'nin kadına yönelik şiddete ilişkin kararlarında bu şekilde kurulmamıştır. Bu temassızlık, hem başvuruculaın AİHM'den talepleri bakımından hem de AİHM'nin kararları bakımından mevcuttur. Başvurucular, AİHM'ye taşıdıkları kadına yönelik şiddet davalarından yalnızca 15 tanesinde cinsiyet temelli ayrımcılığa uğradıkları gerekçesiyle ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. maddenin ihlalini iddia etmişlerdir.[1] 14. madde ihlalinin ileri sürülmediği diğer kadına yönelik şiddet davalarında kendiliğinden 14. madde incelemesi yapmamış olan AİHM'nin, 14. madde ihlali iddiaları karşısındaki tutumu da uluslararası hukukun ve nihayet 2011 yılından beri de AK'nin düzenlemeleriyle farklılık göstermektedir. Bu farklılığın nedeninin ne olduğu yanıt aranması gereken önemli bir konudur. Ancak bu çalışmada, bu farklılığın, kadınların AİHM'ye ve 14. maddeye başvurma oranlarının düşüklüğüyle bir ilgisinin kurulup kurulamayacağı sorusuna dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

Aşağıda önce uluslararası hukukun kadına yönelik şiddetle kadına yönelik ayrımcılık arasında kurduğu bağ; daha sonra da AİHM'nin kadına yönelik şiddet davaları bakımından ayrımcılık yasağını nasıl uyguladığı ve bu uygulamanın AİHM'nin kadına yönelik şiddete ilişkin yaklaşımına ilişkin neleri ortaya koyduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Bunu takiben AİHM'nin önüne gelen kadına yönelik şiddet davası sayısının azlığı ve özel olarak da 14. madde başvurularının çoğunlukla erkekler tarafından yapılıyor olması ile AİHM'nin kadına yönelik şiddet davaları bağlamında ayrımcılık yasağını nasıl değerlendirdiği arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılacaktır.

1. Uluslararası Hukukta Ayrımcılık-Kadına Yönelik Şiddet İlişkisi

Kadına yönelik şiddet, kadınlar ile erkekler arasında tarih boyunca süregelen eşitsiz güç ilişkilerinden kaynaklanan ve kadınların kadın oldukları için karşılaştıkları diğer hak ihlalleriyle birlikte ele alınması gereken bir olgudur. Bu nedenle çalışma hayatındaki ve aile içindeki eşitsizlikler, üreme ile ilgili hakların kısıtlanması, refaha, çocuk yardımı ve bakımına yetersiz erişim, eğitim haklarından mahrum bırakılma gibi diğer toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıklar kadına yönelik şiddetle birlikte düşünülmelidir (Schneıder, 2000: 23). Şiddet ve ayrımcılık uygulamaları kadınlar açısından birbirini besler niteliktedir. Kadınlar başka ayrımcılıklara maruz bırakıldıkça şiddete daha açık hale gelirken şiddete uğradıkça da diğer ayrımcılık biçimlerine maruz bırakılma ihtimalleri artmaktadır (Coker, 1999-2000: 39-41).

Uluslararası hukukta kadına yönelik şiddetle ilgili düzenlemeler de kadına yönelik şiddetin ayrımcılıkla olan bağını ortaya koyacak şekilde hazırlanmıştır. Uluslararası hukukta, "kadına yönelik ayrımcılık" denilince akla CEDAW gelmektedir. Buna rağmen CEDAW'da, kadınların mevcut tüm alanlarda ve her türde maruz kaldıkları ayrımcılık biçimleri düzenlenirken ve bu ayrımcılıkların ortadan kalkması için devletlere pozitif önlemler dâhil her türlü önlemi alma yükümlülüğü yüklenirken, CEDAW metninde kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik düzenlemelere yer verilmemiştir. Bu durumun kadına yönelik ayrımcılıkla yürütülecek etkili bir mücadelenin kadına yönelik şiddetle mücadelenin temelini oluşturacağı anlayışından kaynaklandığı düşünülebilir. Yine de bu eksiklik, CEDAW Komitesi'nin 12 ve 19 numaralı tavsiye kararıyla giderilmiş ve kadına yönelik şiddetin CEDAW'ın alanına dâhil olması sağlanmıştır.

"Kadına Yönelik Şiddet" başlığını taşıyan 12 numaralı tavsiye kararında CEDAW'ın devletleri "ailede, işte ve toplumsal yaşamın her alanında kadınları şiddete karşı korumakla" yükümlü kıldığı belirtilmiştir (CEDAW Komitesi, 1989). Aynı başlıklı 19 numaralı tavsiye kararında ise kadına yönelik şiddetin, kadınların uluslararası hukukta ya da insan hakları hukuku sözleşmelerinde yer alan insan haklarından ve temel özgürlüklerinden kadın erkek eşitliği temelinde yararlanmasını azalttığı ya da engellediği için kadına yönelik

ayrımcılığın biçimlerinden biri olduğu söylenerek kadına yönelik şiddet, "*kadınlara kadın oldukları için yöneltilen ya da kadınları orantısız biçimde etkileyen şiddet*" olarak tanımlanmıştır. CEDAW çerçevesinde kadına yönelik şiddet, "*fiziksel, akli ya da cinsel zarara ya da acıya yol açan eylemleri, bu tür eylemlere yönelik tehdidi, zorlamayı ya da diğer özgürlüğünden mahrum bırakma biçimlerini*" içerecek şekilde anlaşılmaktadır (CEDAW Komitesi, 1992: par. 6-7). Tavsiye Kararında kadına yönelik şiddetin, o hükümde açıkça yer almış olsun ya da olmasın CEDAW hükümlerinin ihlali anlamına gelebileceği ve en başta 1. maddede yer alan "kadına yönelik ayrımcılık" deyimine dâhil olduğu belirtilmiştir.

Kadına yönelik şiddetle mücadele amacıyla hazırlanmış uluslararası bağlayıcılığı bulunan ilk uluslararası sözleşme İstanbul Sözleşmesi'dir. İstanbul Sözleşmesi'nin öne çıkan diğer bir özelliği ise kadına yönelik şiddeti hem bir insan hakkı ihlali hem de kadınlara yönelik ayrımcılığın bir türü olarak tanımlamasıdır. İstanbul Sözleşmesi'nde kadına yönelik şiddet şu şekilde tanımlanmıştır:

'Kadınlara yönelik şiddet' bir insan hakkı ihlali ve kadınlara yönelik ayrımcılığın bir türü olarak anlaşılır ve ister kamusal ister özel alanda meydana gelen ve kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik ya da ekonomik zarar ya da acı veren ya da verebilecek olan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet eylemleri ile bu eylemlerle tehdit etme, zorlama ya da özgürlüğünden keyfi olarak mahrum bırakma da dahil her türlü toplumsal cinsiyete dayalı şiddet eylemidir.[2]

"Temel haklar, eşitlik ve ayrım gözetmeme" başlıklı 4. maddede ise devletlerin kadınlara yönelik ayrımcılığı önlemek üzere kadın erkek eşitliği ilkesini ulusal mevzuatına dâhil etme, kadınlara yönelik ayrımcılığı açıkça yasaklama ve kadınlara yönelik ayrımcılık içeren mevcut düzenlemeleri kaldırma yükümlülüklerinin bulunduğuna işaret edilmektedir.

Belém do Pará Sözleşmesi ve AKHP, CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi gibi açıkça kadına yönelik şiddetin kadına yönelik ayrımcılık biçimlerinden biri olduğunu ifade etmemiş olmakla birlikte, kadına yönelik şiddeti kadına yönelik ayrımcılıkla ilişkili olarak ele almıştır. Belém do Pará Sözleşmesi, 1. maddesinde kadına yönelik şiddeti tanımlarken bu şiddetin "cinsiyete dayalı" olduğunu belirterek cinsiyet ayrımcılığına işaret etmiştir.[3] Ayrıca 6. maddesinde kadınların şiddetten uzak yaşama haklarının "her türlü ayrımcılıktan uzak bir yaşam sürme hakkı"nı içerdiği belirtilerek kadına yönelik ayrımcılık devam ettikçe kadınların şiddetten uzak yaşayamayacakları ifade edilmiştir.[4] AKHP ise "kadınlara yönelik ayrımcılığın önlenmesi" başlıklı 2. maddesinde ayrımcılıkla mücadelede devletin yapması gerekenler sayılırken "kadınlara yönelik şiddetin hukuken ve pratikte varlığını sürdürdüğü alanlarda düzeltici ve pozitif adımlar at(ılması)" da sayılmış ve böylece kadına yönelik şiddetin kadına yönelik ayrımcılıkla mücadeledeki önemi ortaya konulmuştur.[5]

2011 yılında hazırlanan İstanbul Sözleşmesi'nden önce AK nezdinde kadına yönelik şiddete ilişkin bağlayıcı bir hukuki düzenleme olmadığı düşünüldüğünde, AİHM'nin bu konuya bakışının ve öngördüğü yükümlülüklerin kadına yönelik şiddetle mücadele bakımından AK üyesi devletler için çok büyük bir öneme sahip olduğu ortadadır. Bu başlıkta uluslararası hukukun ilgili ve belli başlı belgelerinde kadına yönelik şiddetin kadına yönelik ayrımcılıkla ilişkili olarak ele alındığı ve kimi zaman ise doğrudan onun bir türü olarak tanımlandığı gösterilmeye çalışılmıştır. Bir sonraki alt başlıkta, AİHM'nin kadına yönelik şiddet ile kadına yönelik ayrımcılık arasında nasıl bir bağ kurduğu ve kadınların 14. maddeye başvuru oranlarının erkeklerden düşük olmasında, AİHM'nin kadına yönelik şiddet ile kadına yönelik ayrımcılık arasında bağ kur(ma)ma biçiminin etkisinin olup olmadığı araştırılacaktır.

2. Kadına Yönelik Şiddet ve 14. Madde: AİHM Kararları

AK üyesi devletlerde kadına yönelik şiddetin yaygınlığı göz önünde bulundurulduğunda AİHM'nin önüne çok az sayıda kadına yönelik şiddet davasının geldiğini söylemek mümkündür. İstanbul Sözleşmesi'nin açıklayıcı raporuna göre, Avrupa ülkeleri arasında yetişkin kadınların 1/5'i ila ¼'ü hayatları boyunca en az bir kere fiziksel şiddete; 1/10'undan fazlası ise cinsel şiddete maruz bırakılıyor.[6] Avrupa Birliği bünyesinde yürütülen ve sonuçları 2014 yılında açıklanan bir araştırmaya göre, Avrupa Birliği üyesi ülkelerde yaşayan 15 yaşından büyük her üç kadından biri fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz bırakılmıştır (FRA, 2014: 27). AK'nin 2002 tarihli verilerine göre ise, Avrupa'da her dört kadından birisi hayatı boyunca en az bir kere ev içi şiddete maruz bırakılmaktadır. Yine Avrupa'da belli bir yıl içinde şiddete maruz kalanların sayısı ise %6 ila %10 arasındadır

(Committee of Ministers, 2002). Bu rakamlar kadına yönelik şiddetin Avrupa'da uzun zamandır azalmadan varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Üstelik, kadına yönelik şiddet alanında yapılan istatistikleri göz önünde bulundururken kadınların şiddet deneyimlerini korkma, çekinme gibi sebeplerden dolayı paylaşmakta isteksiz olabileceklerini ve araştırmacının şiddeti hangi genişlikte tanımladığına göre oranların değişkenlik gösterebileceğini akılda tutmak gerekir (Johnson, 1998: 25-26). Örneğin; tüm kültürler, sosyal ve ekonomik sınıflar hesaba katıldığında en yaygın şiddet türlerinden birisi olan ve kadınların fiziksel şiddetten daha ağır olduğunu söyledikleri duygusal şiddet, genellikle bu tür istatistikî çalışmalarda dışarıda bırakılmaktadır (Schwartz, 2000: 819-820). Bağımsız araştırmacılar tarafından değil de resmî makamlar tarafından sağlanan verilerde ise -tabii ki eğer bu veriler kaydediliyorsa- kara rakamlar[7] çok daha fazla sorun oluşturmaktadır.

Yine de istatistikler kadına yönelik şiddetin tüm dünyada ve Avrupa'da yaygın bir olgu olduğunu göstermektedir. Tematik istatistikler tutulmadığı için AİHM'nin kaç tane kadına yönelik şiddet davasına baktığı bilinmemektedir. Ancak gerçek rakamları yansıtacak sayıda başvuru olmadığı istatistiklerden yararlanmaya gerek olmadan da söylenebilir. Zaten az sayıda olan kadına yönelik şiddet davasından Mart 2014 itibariyle yalnızca 15 tanesinde 14. maddenin ihlalinin talep edilmiş olması yeterince dikkat çekicidir. Başvurucular AİHM nezdinde adalet talebinde bulunurken kadına yönelik şiddet ile kadına yönelik ayrımcılık arasında bir bağ kurmamıştır. Belki daha da dikkat çekici olan husus ise AİHM'nin bu 15 başvuruda 14. madde incelemesini nasıl yaptığıdır.

2.1. AİHM'nin 14. Madde İncelemeleri

Kadına yönelik şiddet davalarından, ayrımcılık yasağının ihlalinin iddia edildiği 14 dava, gözaltında zorla jinekolojik muayene, tecavüz, ev içi şiddet ve ekonomik şiddet örnekleri içeren davalardır. İncelenen 14 davada yaşanan şiddetin türüne göre bir ayrım yapıldığında cinsel şiddet ve gözaltında zorla jinekolojik muayene davalarında AİHM'nin 14. maddeden inceleme yapmaya gerek görmediği görülmektedir. Ekonomik şiddet davalarında, farklı muamele sayısal verilerle açıkça ortaya konabildiği için AİHM'nin ayrımcılık iddialarını incelediği; ancak sosyal güvenlikle ilgili politika belirlemek konusunda devletlere tanınan geniş takdir marjı nedeniyle ihlal iddialarının reddedilebildiği tespit edilmiştir. Ev içinde fiziksel şiddet davalarında ise AİHM 2009 tarihli *Opuz**[8]* kararı ile kadına yönelik şiddeti ilk kez eşitlikle ilgili bir sorun olarak değerlendirmiştir. Ardından verilen *Eremia**[9]*, *Mudric**[10]* ve *T.M. ve C.M.**[11]* kararlarıyla da bu içtihat ileriye taşınmıştır. Ancak daha sonra önüne gelen benzer davalarda *Opuz*'daki içtihadın ayrımcılık yasağı bakımından korunmaması AİHM içtihadında kadına yönelik şiddet davalarında yeni bir perdenin açıldığını düşünmek konusunda aceleci olmamak gerektiğini göstermektedir.

2.1.1. Ayrımcılık Yasağı İncelemesi Yapılmamış ya da İhlal Bulunmamış Olan Kadına Yönelik Şiddet Davaları

Ayrımcılık yasağı bakımından incelemeye tabi tutulmamış davaların bir kısmında AİHM, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) başka bir maddesinden aykırılık bulduğu ya da bulmadığı için 14. madde iddialarını ayrıca değerlendirmeye gerek görmemiştir. Bu tür kararlarda 14. maddenin tamamlayıcılık özelliği ön plana çıkmaktadır. Örneğin; *D.J.* davasında Başvurucunun "tecavüz iddialarına ilişkin soruşturmanın tam, etkili ve bağımsız bir şekilde yürütülmediği ve bu anlamda etkili başvuru hakkına sahip olmadığı" gerekçesiyle yaptığı ve AİHS'nin 3. ve 8. maddesinin ihlal edildiği iddiasını içeren başvurusunda; usulî gerekliliklerin yerine getirilmemesi sebebiyle söz konusu maddelerin ihlali tespit edildiğinden, 14. madde ihlali iddiası ayrıca incelenmeye gerek görülmemiştir.[12]

Oysa Mahkemenin de 3. ve 8. madde ihlali iddiasını incelerken tespit ettiği üzere, çalıştığı teknede iş arkadaşı tarafından tecavüze uğradığını iddia eden Başvurucunun olay anında giydiği eteğin adli tıbba gönderilmemesi, Başvurucunun iç çamaşırını olay yerinde bulan tanığın dinlenmemiş olması, Başvurucunun hâkimin redd-i talebinin yanıtsız bırakılması gibi soruşturmanın etkili bir şekilde yürütülmediğini gösteren bulgular, soruşturmanın etkili bir şekilde yürütülmemesinin ayrımcı saiklerden kaynaklanıp kaynaklanmadığının da araştırılmasını gerektirmektedir. Dahası, Başvurucu olay yerine çağrılan polislerin tecavüzle suçlanan kişiye

endişe etmemesini ve her şeyin icabına bakacaklarını söylediğini duyduğunu ve karakolda kendisine ailesiyle ilişkilerinin nasıl olduğunun sorulduğunu iddia etmektedir.[13] Buna rağmen AİHM, Başvurucunun ayrımcılığa uğradığı iddialarını ayrıca incelemeye gerek görmemiştir.

Juhnke ve *Salmanoğlu ve Polattaş* davalarında ise Başvurucuların gözaltında zorla jinekolojik muayeneye tabii tutuldukları iddialarıyla ilgili olarak yaptıkları başvurular sonucunda ilk dava bakımından 8. madde; ikinci dava bakımından ise 3. madde ihlali tespit edilmiştir.[14] Başvurucuların 14. madde ihlali iddiaları ile ilgili olarak ise bu ihlal tespitleri nedeniyle 14. maddeden ayrıca bir inceleme yapılmasına gerek görülmediğine karar verilmiştir.[15] Kuşkusuz bu davalar, yalnızca kadınların maruz bırakıldığı bir uygulama olması ve muayenenin gerekçesi olarak Başvurucuların sonradan gözaltında tecavüze uğradıklarını iddia etmelerinin önlenmesinin gösterilmesi bakımından 14. maddeden inceleme yapmayı gerektirecek davalardır. Çünkü gözaltında zorla jinekolojik muayenenin temelinde gözaltına alınan kadınların tecavüz iddialarının "uydurma" olduğu varsayımı olmasının yanı sıra, bakire olmayan kadınların tecavüze uğramayacakları algısı da yer almaktadır. Böylece kişi gözaltına girmeden önce cinsel ilişki yaşamışsa gözaltından sonra tecavüze uğradığını iddia ettiğinde iddiası zayıf kabul edilecektir. Bütün bu önyargılar başlı başına ayrımcı bir yaklaşımı içermektedir.

AİHM'nin karara bağladığı en yeni kadına yönelik şiddet davalarından biri olan *Rumor**[16]* davası da 14. maddeden incelenmesi gerek görülmeyen davalardandır. J.C.N. bir gece ortak bir arkadaşlarıyla olan ilişkisini bahane ederek Rumor'u dövmüş; onu bıçakla ve makasla tehdit ettikten sonra eve kitlemiştir. Komşuların çağırdığı polis J.C.N'yi hemen tutuklamış ve yapılan yargılama sonucunda J.C.N. üç yıl dört ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Ayrıca çocuklarının velayeti ondan alınarak Rumor'a verilmiş ve onun çocuklarıyla kişisel ilişki kurması yasaklanmıştır. J.C.N. cezasının bir kısmını ev hapsinde geçirmiş ve bu süreçte herhangi bir rehabilitasyon programına katılmamıştır. Rumor, çocuklar ve diğer hassas gruplar için öngörüldüğünün aksine, Taraf Devletin, yaşadığı şiddet olayının ardından bir kadın olarak onu korumadığı ve ona destek olmadığı için şiddetin tekrar edeceğine ilişkin yaşadığı korku ve kaygı nedeniyle 3. maddenin ve 3. maddeyle bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edildiğini iddia etmiştir. AİHM, başvuruyu 3. madde altında incelemiş ve Taraf Devletin üzerine düşeni yaptığına kanaat getirerek olayda herhangi bir ihlal olmadığı sonucuna varmıştır. 3. maddeden ihlal bulunmaması nedeniyle 3. maddeyle bağlantılı olarak 14. maddeden de ayrıca inceleme yapılmaya gerek görmemiştir.

İkinci bir dava grubunu, AİHM'nin 14. madde incelemesi yaptığı; ancak ayrımcılık yasağının ihlal edilmemiş olduğuna karar verdiği davalar oluşturmaktadır. Birleşik Krallık'a karşı açılmış ve kadınlar ile erkekler için emeklilik yaşlarının farklı belirlenmiş olmasının cinsiyete dayalı ayrımcılık teşkil ettiğinin iddia edildiği ekonomik şiddet davalarının her ikisinde de yalnızca 1. Protokol'ün 1. maddesiyle bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edildiği ileri sürülmüştür. AİHM, *Stec ve Diğerleri* kararında Taraf Devletlerin ekonomik ve sosyal haklarla bağlantılı olarak geniş bir takdir yetkisine sahip olduğunu belirterek 14. maddenin ihlal edilmemiş olduğuna karar vermiştir.[17] *Barrow* davasında da *Stec* davasına atıfla aynı yönde karar verilmiştir.[18]

AİHM'nin 14. madde incelemesine tabi tutmasına rağmen ihlal bulmadığı bir ekonomik şiddet davası da *Şerife Yiğit* davasıdır.[19] Bu davanın en önemli özelliği 14. madde ihlali iddiasının Başvurucu tarafından ileri sürülmemiş ve Daire kararında da yer almamış olmasına rağmen Büyük Daire tarafından re'sen incelenmiş olmasıdır. Büyük Daire, Daire'nin kararından ayrılarak dinî nikâhla evlenmiş olduğu için ölen eşinin sosyal güvenlik haklarından yararlanamayan Başvurucunun iddiasını öncelikle 8. değil 14. madde incelemesine tabi tutmuş; ancak öngörülen hukuki amaç ile farklı muamele arasında makul bir orantılılık bulunduğu gerekçesiyle ihlal olmadığına karar vermiştir. Daha sonra yapılan 8. madde değerlendirmesinde ise Daire ile aynı yönde karar vererek ihlal olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.[20]

AİHM'nin dava konusu olayı açıkça kadına yönelik şiddet olarak nitelendirdiği *Bevacqua ve S.* davasında 14. maddenin ihlal edildiği iddiası herhangi bir şekilde karara bağlanmamıştır.[21] Bu nedenle bu dava da 14. maddeden inceleme yapılmamış olan davalar grubunda sayılabilir. Davanın konusu, şiddet görmesi nedeniyle boşanma davası açan ve koruma kararı talep eden Başvurucunun bu taleplerinin iç hukukta sürüncemede kalması, bu süreçte Başvurucunun ve oğlu S.'nin şiddet görmesi ve koruma kararı verilmediği için şiddetin boşanma kararından sonra da devam etmesidir. AİHM değerlendirmesini yalnızca 8. maddeden yaparak ihlal bulmuştur.[22]

Bu davaların içeriği, AİHM'nin kadına yönelik şiddet ile kadına yönelik ayrımcılık arasında uluslararası hukukun kurduğu ilişkiyi hesaba katmadığını ve kadına yönelik şiddet davalarında, ayrımcılık yasağının ihlal

edildiğinin ileri sürüldüğü durumlarda herhangi bir dava bakımından ayrımcılık incelemesi yapıyormuşçasına değerlendirme yapıp karar verdiğini göstermektedir. Bu kararların hiçbirisinde kadına yönelik şiddetin ne olduğuna, mahkemenin kadına yönelik şiddet kavramından ne anladığına ilişkin bir tespit yer almamaktadır. Tersinden bakarsak AİHM, gözaltında zorla jinekolojik muayeneyi ve kadınların sırf kadın oldukları için sosyal güvenlikle ilgili haklardan yararlanırken hak kaybına uğramalarını, kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık olarak değerlendirmemiştir.

AİHM'nin dava konusu olayı açıkça kadına yönelik şiddet olarak nitelendirdiği diğer bir dava olan *A.* davasında da 14. madde incelemesi yapılmış; ancak başvuru 35. madde uyarınca kabul edilemez bulunarak reddedilmiştir.[23] Bu dava aşağıda ele alınacak *Opuz* davasından yaklaşık bir yıl sonra görülmüş bir ev içi şiddet davasıdır. İç hukuk yargılamasında koca duruşmalara katılmadığı için yargılama çok uzun sürmüş; kocanın psikolojik sorunları nedeniyle koruma önlemi olarak hükmedilen psikososyal tedavi infaz edilmemiş; verilen hapis cezası hapishanelerdeki doluluk nedeniyle infaz edilmemesine rağmen ayrıca hükmedilen para cezasından infaz edilmiş sayılarak mahsup edilmiştir. Duruşma sırasında koca, yargıcı ve yargıcın çocuğunu tehdit ettiği için, bir kere de yargıç değişmiş; bu da duruşmaların uzamasına yol açmıştır.

AİHM bu davayı 8. madde yönünden incelemiş ve kocaya caydırıcı cezalar verilmediği ve verilen cezalar da infaz edilemediği için Taraf Devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediğinden bahisle ihlal bulmuştur. Başvurucunun 14. madde ihlali iddiası ise *Opuz* davasıyla kıyaslanarak incelenmiştir. Burada *Opuz* kararında yer alan kadına yönelik şiddetin kadına yönelik ayrımcılığın türlerinden birisi olduğunu ifade eden uluslararası kaynaklara atıf yapılmamıştır. Buna göre, *Opuz* davasında AİHM'yi ayrımcılık yasağının ihlalini sonucuna götüren neden, Başvurucunun sunduğu raporlar, istatistikler ve diğer ve bilgi ve belgeler iken; *A.* davasında Başvurucu ayrımcılık iddiasını destekleyecek bu türden veriler sunmamış olduğundan başvurusu dayanaktan yoksun bulunarak reddedilmiştir.[24]

Oysa *Opuz* davasındaki kadar ayrıntılı ve çeşitli olmasa da Başvurucu ev içi şiddet davalarında ne tür kararların verildiğini, koruma tedbiri taleplerinin nasıl sonuçlandığını ve yargılama sürelerinin uzunluğunu gösteren veriler sunmuştur. Her başvurucunun *Opuz* davasındaki kadar ayrıntılı bir dosya hazırlamasını beklemek, dava konusu olayların niteliğiyle ve şiddete maruz bırakılan kadınların genellikle çok sınırlı imkânlara sahip olduğu gerçeğiyle bağdaşmayacaktır. AİHM'nin bu beklentisi daha zayıf dosyalar hazırlayan başvuruculara adalete daha az erişebilecekleri sonucuna yol açacaktır. Ayrıca, eğer bir ülkede kadına yönelik şiddetle ilgili *Opuz* kararındaki türden ve çeşitli raporlar ya da istatistikler yoksa ya da ulaşılabilir değilse o ülkelerdeki cinsiyet temelli ayrımcılıklar görmezden mi gelinecektir?

Kadına yönelik şiddet davaları bakımından karara doğrudan etki edecek istatistiklerin tutulmamış olması ya da Başvuruculara kendi durumlarıyla ilgili istatistiklere ulaşamamaları gibi durumlarda, AİHM'nin 14. maddeye ilişkin içtihatlarıyla uyumlu olarak ispat yükünün tersine dönmesi gerektiği ileri sürülebilir.[25] Ayrıca AİHM'nin başka kararları düşünüldüğünde, bir kadına yönelik şiddet olayı karşısında iç hukukta yetkili mercilerin tavırlarının ayrımcılık oluşturup oluşturmadığına ilişkin inceleme yapabilecek bir mekanizmanın ya da bu incelemeye ilişkin özel bir prosedürünün bulunmamasının da 14. maddeye aykırılık oluşturabileceği kabul edilebilir.[26]

Taraf Devletler kadına yönelik şiddetin kadınlara yönelik ayrımcılığın türlerinden biri olduğunu söyleyen AK belgelerini kabul ettiklerine göre, iç hukukta bir kadına yönelik şiddet olayında ve olayın soruşturma ve kovuşturma aşamalarında ayrımcılık oluşturacak işlem ve eylemlerin bulunup bulunmadığının araştırılmamış olması, kendi başına ayrımcılık yapıldığını gösterebilir. AİHM'nin bu durumu tespit etmesi 14. maddenin ihlal edildiği konusunda şüpheye düşülmesi için yeterli olmalıdır. Bu şüphe, ispat yükünü tersine çevirici bir etki yaratmalı, Taraf Devletin bu şiddet olayı karşısındaki tutumunun ayrımcılık içermediğini kanıtlamak yükümlülüğü altında olduğu kabul edilmelidir.

A. kararında AİHM, dava konusu olayın iç hukuktaki yargılaması sırasında emredilen ya da tavsiye edilen bütün yaptırım ve tedbirlere uyulmamış olmasını, yalnızca 8. maddeye ilişkin bir sorun olarak değerlendirmiştir.[27] Oysa bir ceza davasında verilen yargı kararının yerine getirilmemesinin Taraf Devlette yerleşik bir uygulama mı olduğu yoksa belli bazı tür ceza davalarında mı görüldüğüne ilişkin yapılacak bir araştırma, meseleyi 14. maddeye ilişkin bir konu haline getirebilirdi. AİHM, gizli bir ayrımcılık barındırması muhtemel bu tür noktaları bulmakta başarısız olmuştur. Başvurucunun iç hukukun kadına yönelik şiddet olayları karşısında etkisiz kaldığına yönelik itirazları da AİHM'yi bu konuda şüpheye düşürmeye yetmemiştir.

Yukarıda yer alan 14. madde kararlarında, AİHM'nin kadına yönelik şiddet olgusunun uluslararası hukukta ve literatürde yer alan çerçevesinden ayrılarak karar verdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra, AİHM'nin

kadına yönelik şiddet davalarında ayrımcılık yasağına ilişkin nasıl bir yöntem izlediği ya da izleyeceği de bu kararlardan çıkarılmamaktadır. AİHM, karşısına gelen bu spesifik ve çok yaygın insan hakkı sorunuyla ilgili adaletli, özgün ve tutarlı bir içtihat geliştirememiştir. Aşağıda ele alınacak dava grubu ise AİHM'nin 14. maddeye ilişkin ihlal bulduğu kadına yönelik şiddet davalarıdır.

2.1.2. Ayrımcılık Yasağının İhlal Edildiğinin Tespit Edildiği Davalar

AİHM'nin önüne gelen kadına yönelik şiddet davaları arasından 14. maddenin ihlal edildiğini tespit ettiği davalar iki grupta incelenebilir. Bunlardan birincisi ekonomik şiddet davalarıdır. *Schuler Zgraggen* davasında, Başvurucunun çocuk sahibi olduktan sonra işten ayrılacağının varsayılması üzerine malullük aylığının kesilmesinden dolayı uğradığı hak kaybı nedeniyle cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz bırakıldığı iddiası incelenmiştir.[28] Taraf Devlet, çocuklu kadınların çalışmayacağını var sayarak, Başvurucunun yalnızca malullüğe yol açan koşul yüzünden çalışamayan kişilere verilen malullük aylığını alamayacağını; çünkü malul olmasaydı da çocuğu olduktan sonra çalışmayıp maaş almayacağını düşünerek onun maaşını kesmiştir. AİHM, cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının AK üyesi devletlerin temel amaçlarından birisi olduğunu ve bu tür bir farklı muamelenin AİHS ile uyumlu olabilmesi için çok önemli sebeplerin gösterilmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak davada bu tür sebepler gösterilemediği için 6. madde ile birlikte ele alındığında 14. maddenin ihlal edilmiş olduğuna karar verilmiştir.[29]

Wessels-Bergervoet davasında ise Başvurucunun, evli erkekler için benzer yönde bir düzenleme bulunmazken evli kadınların yalnızca eşlerinin sigortalı olduğu zamanlarda sigortalı sayılacağına ilişkin düzenlemeden kaynaklanan hak kaybı, AİHM'nin önüne gelmiştir. Taraf Devletin bu uygulamayla ilgili savunması, dava tarihinde evi erkeklerin geçindirdiği ve bu nedenle evli kadınların sosyal güvenlik haklarının doğrudan kocalarına endekslendiği yönünde olmuştur. Evi kadının geçindirdiği ve erkeğin çalışan eşinin sosyal güvenlik haklarından yararlandığı durum ya da kadın ve erkeğin evin geçimini ortak bir şekilde sağladıkları durum bu düzenlemede hesaba katılmamıştır. Toplumsal cinsiyete dayalı gelenekselleşmiş rollere ve önyargılara dayanan ve nesnellikten uzak olan bu savunma AİHM'yi tatmin etmemiş ve 14. maddeden ihlal kararı verilmiştir.[30]

14. madde ihlalinin tespit edildiği kadına yönelik şiddet davalarının diğer grubunu da ev içi şiddet davaları oluşturmaktadır. Burada öncelikle kadına yönelik şiddetin bir işkence biçimine dönüşebileceğini gösteren ve AİHM'nin uluslararası hukukun düzenlemelerini anarak kadına yönelik şiddetin kadına yönelik ayrımcılık biçimlerinden birisi olduğunu tespit ettiği ilk dava olan *Opuz* davasını anmak gerekir. Bu davada Başvurucu ve annesi, on yıldan fazla süre boyunca, Başvurucunun kocasının ve zaman zaman da babasının şiddetine maruz bırakılmıştır. Defalarca karakola gidip şikâyetçi olmalarına ve koruma tedbiri talep etmelerine rağmen yetkililer hareketsiz kalmışlardır. Başlatılan soruşturmalar, Başvurucunun kocasının tutuksuz yargılanmak üzere salıverildiği her seferden sonra Başvurucunun şikâyetini geri alması nedeniyle son bulmuştur. Yetkililerin bu pasifliğinin sonucu olarak Başvurucunun annesi Başvurucunun kocası tarafından öldürülmüştür. Kocanın şiddeti, bu öldürme eylemi nedeniyle aldığı hapis cezasının sona ermesinden sonra da devam etmiştir.

AİHM bu davaya ilişkin kararında ilgili uluslararası hukuk belgelerinin arasında CEDAW'ı ve CEDAW Komitesi'nin kararlarını, Avrupa Konseyi'nin kadına yönelik şiddetle ilgili tavsiye kararını ve Belém do Pará Sözleşmesi'ni anmıştır.[31] Daha sonra Türkiye'den çeşitli STK'ların kadına yönelik şiddetle ilgili raporlarına ve istatistiklerine değinen AİHM, önce Başvurucunun annesinin ölümünü önleyebilmek için gerekli tedbirlerin alınmamış olması sebebiyle 2. maddenin; sonra da yetkili mercilerin Başvurucuyu eşi tarafından vücut bütünlüğüne yapılan ciddi saldırılardan koruyacak etkili caydırıcılığa sahip koruyucu önlemleri almadıkları için 3. maddenin ihlal edilmiş olduğuna karar vermiştir.[32]

Başvurucu ayrıca, aile içi şiddet uygulayan erkeklerin yargısal ve idari makamların hoşgörüsünden yararlanarak cezasızlıkla ödüllendirildiğini belirterek; yalnızca kadın olduğu için AİHS tarafından korunan haklarının ihlal edildiğinden dolayı ayrımcılığa uğradığını iddia etmiştir. AİHM ayrımcılık iddiasını ele alırken öncelikle ilgili uluslararası hukuk belgelerinde kadına yönelik şiddetin kadına yönelik ayrımcılık biçimlerinden birisi olarak kabul edildiğini ifade etmiştir. AİHM daha sonra Başvurucunun sunduğu raporlardan ve istatistiklerden, ayrıca CEDAW Komitesi'nin Türkiye ile ilgili konuya ilişkin yaptığı tespitlerden yola çıkarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin çoğunlukla kadınları etkilediğini ve Türkiye'deki ayrımcı adli pasifliğin aile içi şiddeti destekleyici bir ortam yarattığını söylemiştir. Son olarak Mahkeme, Türkiye'deki ceza hukuku sisteminin Başvurucunun ve annesinin karşı karşıya kaldığı hukuka aykırı davranışları önleyebilecek etkili bir

mekanizma sağlayamadığını ve mevcut ayrımcı adli pasifliğe maruz kalan Başvurucu ve annesinin yaşadıklarının, kadına yönelik ayrımcılığın bir türü olan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olduğunu tespit ederek 14. maddenin ihlal edilmiş olduğuna karar vermiştir.[33]

2009 tarihli *Opuz* kararı AİHM'nin kadına yönelik şiddetle mücadeleye yaptığı önemli bir katkıdır. AİHM bu davada ilk kez ev içi şiddetin yaygınlığını ve genellikle gizli kaldığını ortaya koymuştur.[34] Ayrıca, AİHM ilk kez bu davada kadınların ev içinde maruz kaldıkları fiziksel şiddeti bir 3. madde sorunu olarak değerlendirmiştir.[35] Bu çalışma bağlamında *Opuz* kararının getirdiği en önemli yenilik ise ev içi şiddetin bir eşitlik ve ayrımcılık yasağı meselesi olarak ele alınmış olmasıdır.

Daha önceki kararlarının aksine AİHM ilk kez bu kararında uluslararası hukukun ayrımcılık yasağına ilişkin geliştirmiş olduğu kaynaklardan yararlanmış ve kadına yönelik şiddetin kadına yönelik ayrımcılık türlerinden biri olduğunu açıkça belirterek kadına yönelik şiddete karşı etkili koruma sağlanmamasının, cinsiyete dayalı olarak eşit hukuki koruma sağlanmaması anlamına geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca, bu ifadeden yola çıkılarak bizatihi devletin kadınları ev içi şiddete karşı korumamasının, devletin korumama yönünde bir kastı olmasa bile eşitliğe aykırı olduğu belirtilmiştir.[36]

Ancak AİHM'nin bu bakış açısının, yukarıda kısaca özetlenen 2008 tarihli *Bevacqua ve S.* davasında ya da 2010 tarihli *A.* davasında tekrarlanmadığı görülmektedir. Bu davalarda *Opuz*'da atıf yapılan uluslararası antlaşmalardan da yararlanılmamıştır. Bu durumun oluşmasında *Opuz* davasının dosyasında Başvurucunun dava konusu olayların geçtiği tarihlerde ve yerde kadına yönelik şiddetin yoğunluğunu ve devlet yetkililerinin bu şiddet karşısındaki pasifliğini gösteren çok sayıda istatistik ve rapor sunmuş olması olabilir. Yine de uluslararası antlaşmaların görmezden gelinmesine yol açacak denli bir farkın oluşmasının nedeni belirsizdir.

AİHM, 2013 yılından itibaren baktığı ve Moldova'ya karşı açılmış üç kadına yönelik ev içi şiddet davasında ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine karar vermiştir. *Eremia*, *Mudric* ve *T.M. ve C.M.* kararları, *Opuz* içtihadını bir adım ileri götürmüş olmaları bakımından önem taşımaktadır.

Eremia davası, polis memuru A.'nın Başvurucu eşe ve Başvurucu çocuklarına karşı uyguladığı şiddetle ilgilidir. Başvurucu eşin boşanma ve koruma tedbiri talebi ciddiyetle ele alınmamış; boşanma davasında Başvurucu eşin defalarca kocası A.'nın şiddetine uğradığı belgelenmesine rağmen taraflara yeniden birleşmeyi düşünmeleri için altı aylık süre verilmiştir. Bu sırada sosyal hizmet uzmanları Başvurucuyu "kocasından dayak yiyen ne ilk ne de son kadın olduğu(nu)" söyleyerek barışmaya ikna etmeye çalışırken polis memurları da A.'nın işini kaybetmesinin çocuklarının eğitimini ve kariyerini olumsuz etkileyeceğini söyleyerek ceza şikâyetini geri almaya ikna etmeye çalışmışlardır. Kocanın itiraf karşılığında cezai indirim talep etmesi üzerine savcı, saldırıların çok ciddi boyutta olmaması, A.'nın işinde ve toplumda saygın bir konumda bulunması gibi sebeplerle soruşturmayı bir yıl süreyle askıya almıştır.[37]

AİHM, resmî makamların, A.'nın tekrar saldırma tehlikesini bilmesine rağmen gerekli önlemleri almamış ve yürürlükteki hukuk kuralları uyarınca cezalandırılmasını sağlamamış oldukları için Başvurucu eş bakımından 3. maddeden kaynaklanan pozitif ödevlerini, Başvurucu çocuklar bakımından ise 8. maddeden kaynaklanan pozitif ödevlerini ihlal ettiğine karar vermiştir.[38] 14. madde ihlali iddiasıyla ilgili olarak ise Başvurucu Mahkeme'ye herhangi bir istatistik, rapor ya da başka bir veri sunmamış olmasına rağmen, Mahkeme olayın esasında yer alan unsurları göz önüne alarak ihlal kararı vermiştir. AİHM, Başvurucunun şiddetten korunmamış olmasının, yetkililerin Başvurucuyu ceza şikâyetini geri almaya ya da "kocasından dayak yiyen ne ilk ne de son kadın olduğu(nu)"söyleyerek boşanmaktan vazgeçmeye ikna etmeye çalışmasının, gerekli önlemleri almamış, cezaları vermemiş olması da hesaba katıldığında, basit bir hatadan ya da ihmalden değil bir kadın olarak Başvurucuya karşı ayrımcılıktan kaynaklandığını söylemiştir. Bu değerlendirme yapılırken Birleşmiş Milletler (BM) Kadına Yönelik Şiddet, Sebepleri ve Sonuçları Özel Raportörünün, Moldova hakkında hazırladığı raporda yer alan; yetkililerin kadına yönelik şiddetin önemini, boyutunu ve kadınlar üzerindeki ayrımcı etkilerini anlayamadıklarını belirten ifadeleri de göz önünde bulundurulmuştur.[39]

Eremia davasında boşanma talebinin ardından artan bir şiddet söz konusuyken *Mudric* davası boşanmasının üzerinden 22 yıl geçen 72 yaşındaki bir kadının maruz bırakıldığı şiddetle ilgilidir. Eski eş A.M., Mudric'in konut dokunulmazlığını ihlal ederek onun evinde yaşamaya başlamış ve bu süreç boyunca da ona defalarca şiddet uygulamıştır. Mudric'in yaptığı şikâyetler sonuçsuz kalmış; sonunda açılan ceza davasında ise A.M.'nin paranoid şizofren olduğu için cezalandırılamayacağı anlaşılmıştır.[40] Bu davada da Taraf Devlet 3. maddeden kaynaklanan pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediği için 3. maddenin ihlal edildiğine karar verilmiştir. AİHM, 3. maddeyle birlikte ele alındığında 14. maddenin ihlal edildiği iddiasını da aynı *Eremia*

davasında olduğu gibi, davanın esasına ilişkin unsurları ve BM Özel Raportörünün bulgularını dikkate alınarak değerlendirmiş ve ihlal kararı vermiştir.[41]

T.M. ve C.M. davası da boşanma sonrası şiddete ilişkindir. T.M., M.M.'den saldırgan tavırları nedeniyle boşanmış; ancak M.M. boşandıktan sonra da hem ona hem de çocukları C.M.'ye fiziksel ve sözel şiddet uygulamaya devam etmiştir. Buna rağmen yerel mahkeme aile konutunun ¾'ünü T.M.'ye, ¼'ünü M.M.'ye bırakmış ve bu olaydan sonra M.M. daha da saldırganlaşmıştır. Evi terk etmek zorunda kalan Başvuruculara, maruz bırakıldıkları şiddetin aranan ağırlığa ulaşmadığı gerekçesiyle koruma tedbiri çıkartılmamış; M.M.'ye herhangi bir ceza davası açılmamıştır.[42] Bu davada da AİHM Taraf Devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediğinden bahisle 3. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. 14. maddeye ilişkin olarak ise *Eremia* ve *Mudric* davalarındaki aynı gerekçelendirme kullanılarak ihlal bulunmuştur.[43]

Görülebileceği gibi, *A.* davasında 14. madde ihlali iddiası, *Opuz* davasında olduğu gibi, Başvurucunun iddiasına yeterli dayanak oluşturacak istatistikler ve raporlar sunmamış olması nedeniyle reddedilirken; *Eremia, Mudric ve T.M. ve C.M.* davalarında yalnızca davanın esasında yer alan unsurlar ihlal tespiti için yeterli görülmüş ve BM nezdinde Moldova ile ilgili hazırlanan bir rapor bu kanaati destekleyici olarak kullanılmış; *Opuz* davasıyla herhangi bir kıyaslama yapılmasına gerek görülmemiştir. *Opuz* sonrasında Moldova'ya karşı açılan üç dava AİHM'nin kadına yönelik şiddet sorununu eşitlik ve ayrımcılık yasağı temelinde ele aldığı önemli davalar olmuştur. *A.* davasında her ne kadar ayrımcılık yasağı iddiası reddedilmiş olsa da en azından ihlal iddiasının en baştan incelenmeye gerek görülmediğine karar verilmemiş olması bakımından AİHM nezdinde *Opuz* kararı sonrasında ev içi şiddet davalarında ayrımcılık yasağı bakımından diğer şiddet türlerine kıyasla farklı ve daha eşitlikçi bir bakış açısı benimsendiği söylenebilir.

2.2. AİHM'ye Başvuran Kadın Sayısı Neden Az?

Başlıkta yer alan bu sorunun yanıtı yukarıda incelenen davalara ilişkin verilen kararlara bakıldığında oldukça açık görünmektedir. Burada yine de bu yanıt biraz daha netleştirilmeye çalışılacaktır. Kasım 1998 ila Mart 2006 arasında AİHM tarafından kabul edilebilir bulunmuş ve Daire ya da Büyük Daire tarafından esastan karara bağlanmış davaların %16'sı kadın başvurucular tarafından açılmıştır. AİHM nezdinde ayrımcılık yasağının ihlali ise daha çok erkekler tarafından ileri sürülmektedir (Tulkens, 2007: 14-15).

"Eşit olamama", cinsiyet bağlamında erkeklerin değil kadınların sorunuyken AİHS sisteminde eşitlik ilkesinin ifade edildiği ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. maddeden daha çok erkeklerin kendileri için başvuru yapıyor olmasının anlamı nedir? Elbette kadınların Mahkeme'ye başvuru oranının erkeklerden düşük olmasının, dolayısıyla da bir maddeden daha çok erkeklerin ihlal iddiası ileri sürmüş olmasının kadınların erkeklerle eşit olmamasından kaynaklanan pek çok sebebi bulunabilir. Kadınların sosyal, kültürel, ekonomik statüleri düşünüldüğünde adalete erkeklerden daha az erişebildikleri bir gerçektir. Ancak AİHM özelinde kadınların ayrımcılık yasağının ihlalini erkeklerden daha az ileri sürmelerinin, bu genel sebepler dışında AİHM'den kaynaklanan başka bir sebebi olabilir mi?

Kadına yönelik şiddet davalarının yalnızca 15'inde kadınlar ayrımcılık yasağının ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir. Bu davaların yalnızca altı tanesinde 14. maddeden ihlal bulunmuştur. AİHM yalnızca Şerife Yiğit davasında kendiliğinden 14. maddeye ilişkin bir inceleme yapmış; ancak bu incelemeyi de olayda cinsiyete dayalı değil mülkiyete dayalı ayrımcılık olduğu düşüncesiyle yapmıştır. Yani AİHM, hiçbir kadına yönelik şiddet davasında kendiliğinden meseleyi bir toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılık sorunu olarak niteleyerek 14. maddeden inceleme yapmamıştır. Bu durum bir ayrımcılık meselesi olduğu konusunda uluslararası hukukun fikir birliğinde olduğu bir hususla ilgili olarak bile etkili bir şekilde kullanılmayan 14. maddenin AİHS sistemi içindeki yeri ve ağırlığı hakkında bir fikir vermektedir.[44] Bu tespit, kadınların AİHM'yi eşitlik taleplerini dile getirebilecekleri bir yargı mercii olarak göremeyeceklerini, AİHM'nin kadınların insan hakları söz konusu olduğunda Avrupa'da insan hakları alanında genel olarak sahip olduğu otorite olma konumunu sürdüremediği anlamına gelmektedir. Çünkü kadına yönelik şiddet söz konusu olduğunda AİHS'nin kadınlar açısından en önemli düzenlemesi, bu şiddetin bir grup olarak kadınların sorunu olduğunu ve bireysel önlemlerle değil bütün kadınları kapsayacak mekanizmalar yardımıyla ortadan kaldırılabileceğini ifade edecek olan 14. maddedir.

Kadına yönelik şiddet davalarında 14. maddenin ihlal edildiğinin tespit edilmesi Taraf Devletlerin kadına yönelik şiddetle ilgili düzenlemeler yapması ya da var olan düzenlemeleri ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan davranış kalıplarına dayanan idari ya da yargısal pratikleri değiştirmesi gerektiği

anlamına gelecektir. Bu değişiklikler yapılmadan yaşam hakkının, işkence yasağının ya da özel yaşamın ve aile yaşamının gizliliğinin ihlal edildiğini tespit eden kararlar ancak bireysel düzeyde etki yaratabilecek ve başvurucu kadınların sonraki yaşamlarında şiddete maruz bırakılma ihtimallerini değiştirmeyeceği gibi kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması mücadelesine de katkı sağlamayacaktır.

AİHM değerlendirdiği her ihlal iddiasıyla ilgili kendine özgü durumları hesaba katmak zorundadır. İnsan haklarının evrensellik iddiası spesifik insan hakları ihlalleri karşısında nötr kalınması anlamına gelmemelidir. İnsan hakları koruma mekanizmaları spesifik insan hakkı ihlalleri söz konusu olduğunda da "saygı duyma, koruma ve yerine getirme" yükümlülükleri olduğunu ve bu yükümlülükler olağan araçlarla yerine getirilemiyorsa bu insan hakkı ihlallerinin kendine özgü koşullarını gözeten başka araçlar geliştirmeleri gerektiğini unutmamalıdır.

AİHM, kadına yönelik şiddet olayları söz konusu olduğunda 14. maddeyi kadına yönelik şiddetin sistematik ve yapısal bir sorun olduğunu gözden kaçırarak uygulamaya devam ettiği sürece hem kadınlar hem de aynı şekilde görmezden geldiği diğer dezavantajlı gruplar bakımından Avrupa nezdinde insan haklarının koruyucusu olma işlevini hiçbir zaman tam olarak yerine getiremeyecektir. 14. maddeye ilişkin içtihadın, kadına yönelik şiddetin sistematik ve yapısal olma özelliği göz önünde bulundurularak güncellenmesi ve temel ilkelerinin baştan belirlenmesi gerekmektedir.

Şu durumda, kadına yönelik şiddet davalarında AİHM'ye başvuran kadınların ayrımcılık yasağının ihlal edildiğini ileri sürmüyor olmalarının AİHM'nin kendi uygulamasından kaynaklanan pek çok nedeni vardır. Hal böyleyken kadınların eşitlik iddiasıyla AİHM'ye sayıca daha az başvuruyor olmalarının AİHM'den kaynaklanmayan nedenlerine odaklanmak, AİHM'ye düşen sorumluluğun göz ardı edilmesi anlamına gelecektir. AİHM öncelikle bu konuda üzerine düşeni yapmalıdır. Bundan sonra hala AİHM'ye eşitlik iddiasıyla sayıca daha az kadın başvuruyorsa o zaman bu duruma yol açan diğer nedenler üzerinde durulması anlamlı olacaktır.

Sonuç

Kadına yönelik şiddet, kadınlar ile erkekler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerinden kaynaklanan bir olgudur. Uluslararası hukukta kadına yönelik şiddet kadına yönelik ayrımcılığın türlerinden biri olarak kabul edilmektedir. BM düzeyinde CEDAW'ın 12. ve 19. tavsiye kararları, AK sisteminde 2011 tarihli İstanbul Sözleşmesi, Amerikalararası sistemde Belém do Pará Sözleşmesi ve Afrika'da AKHP, kadına yönelik şiddet ile kadına yönelik ayrımcılığı birlikte ele almıştır. Bu şekilde düşünmenin önemi, kadına yönelik şiddeti tek tek kadınların karşı karşıya kaldığı bir sorun olmaktan çıkarıp bütünsel ve sistematik çözümler gerektiren sistematik bir olgu haline getirmesidir. Kadınlar ayrımcılığa uğradıkça şiddete maruz bırakılma riskiyle daha fazla karşı karşıya gelirken şiddete uğradıkça da ayrımcılığa maruz bırakılma ihtimalleri çoğalmaktadır. Bu nedenle de kadınların karşı karşıya kaldıkları hak ihlallerinin birbirleriyle olan ilişkisinin kurularak bütünlük içinde ele alınması, bu ihlallerle mücadele bakımından çok önemlidir.

AİHS'nin ayrıca eşitlik ilkesini düzenleyen bir maddesi bulunmadığı için, eşitlik ilkesinin tersinden ifadesi olan ayrımcılık yasağını düzenleyen madde aynı zamanda eşitlik hükmünü de içermektedir. Erkeklere kıyasla çok az sayıda kadının başvuru yaptığı AİHM'nin baktığı kadına yönelik şiddet davalarından, 2015 Mart ayı itibariyle yalnızca 15 tanesinde 14. maddede yer alan ayrımcılık yasağının ihlal edildiği ileri sürülmüştür. AİHM 14. maddenin ihlal edildiği iddiasını içermeyen başvurularda kadına yönelik şiddetin ayrımcılıkla olan bağlantısını kendiliğinden kurarak inceleme yapmadığı gibi, ihlal iddiası taşıyan başvuruların da yalnızca altı tanesinde ihlal bulmuştur.

Bu tespit, 14. maddenin daha çok erkekler tarafından başvurulan bir madde olduğu hususu ile birlikte düşünüldüğünde, genel olarak erkeklere nazaran daha az sayıda kadının başvurduğu Mahkeme'ye, belli bir maddeden de daha az sayıda kadının başvuru yapmasının makullüğü dışında önemli başka bir şeyi daha ifade etmektedir. Çünkü AİHM yargılamasında 1959-2011 yılları arasında 14. maddenin ihlali yalnızca 179 davada tespit edilmiştir.[45] Ayrımcılık yasağı gibi hukukun temel ilkelerinden birini içeren 14. maddenin bu kadar az başvurulan bir madde olması, AİHM'nin temel hak ve özgürlükleri güvence altına alma işleviyle çelişkili bir durum oluşturmaktadır. En çok toplumdaki dezavantajlı kesimlerce başvurulan bir mahkeme olması gereken AİHM'nin kadın başvurucu oranlarının düşüklüğüne bakıldığında, bu işlevini kadınlar bakımından

sağlayamadığı görülmektedir. Yalnızca kadına yönelik şiddet davaları düşünüldüğünde bile 14. maddenin çok daha fazla ihlal edilen bir madde olması beklenirdi.

Dolayısıyla kadınların AİHM'ye ve 14. maddeye daha az başvuruyor olmalarının, onların kültürel, ekonomik ve sosyal olarak adalete daha az erişebilen bir konumda bulunmalarının yanı sıra, AİHM'nin etkili bir koruma sağlayarak kadınların AİHM'ye ilgisini artıramamasıyla da ilgili olduğu söylenebilir. Kadınların ve diğer dezavantajlı grupların adalet mercii olmayı başaramayan bir AİHM, Avrupa'da temel hak ve özgürlüklerin tam olarak güvence altına alınması hedefine hiçbir zaman ulaşamayacaktır.

Sonnotlar

[1] Bu çalışma, 7-8 Aralık 2013 tarihinde İstanbul'da düzenlenmiş olan "Uluslararası Kadına Yönelik Şiddette Multidispliner Yaklaşımlar Kongresi"nde sunulan "AİHM ve Cinsiyet Ayrımcılığı Olarak Kadına Yönelik Şiddet" başlıklı bildirinin genişletilmiş, gözden geçirilmiş ve yeni tarihli kararlarla güncellenmiş halidir

[1] AİHS m.14: Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.

[2] İstanbul Sözleşmesi, m. 3/b.

[3] Belém do Pará Sözleşmesi m.1: Bu Sözleşme'nin amaçları doğrultusunda, kadınlara yönelik şiddet, kamusal veya özel alanda, kadınların ölümüne ya da fiziksel, cinsel veya psikolojik olarak zarar görmesine veya ıstırap çekmesine neden olan, *cinsiyete dayalı* her türlü eylem veya davranış olarak anlaşılacaktır.

[4] Belém do Pará Sözleşmesi m.6: Her kadının sahip olduğu şiddetten uzak bir yaşam sürme hakkı, diğer şeylerin yanı sıra şunları kapsamaktadır: a) Kadınların her türlü ayrımcılıktan uzak bir yaşam sürme hakkı ve b)Kadınların, aşağılık ve ikincillik kavramlarına dayalı sosyal ve kültürel uygulamalardan ve kalıplaşmış davranış biçimlerinden arınmış bir şekilde değerlendirilme ve eğitim alma hakkı.

[5] AKHP m.2: 1. Taraf Devletler, uygun mevzuat, kurumsal ve diğer tedbirler aracılığıyla kadınlara yönelik her türlü ayrımcılıkla mücadele edeceklerdir. Bu bağlamda:

a) ulusal anayasalarına ve diğer mevzuata, şayet henüz yapılmamışsa, kadın erkek eşitliği ilkesini koyacak ve bu ilkenin etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayacaklardır;

b) başta kadınların sağlığını ve genel esenliğini tehlikeye atan zararlı uygulamalar olmak üzere her türlü ayrımcılığı yasaklayan ve engelleyen tedbirler olmak üzere, uygun mevzuat veya düzenleyici tedbirleri alacak ve bunları etkin bir şekilde uygulayacaklardır;

c) politik kararlarına, mevzuata, kalkınma planlarına, programlarına ve faaliyetlerine ve yaşamın diğer tüm alanlarına toplumsal cinsiyet perspektifini yerleştireceklerdir;

d) kadınlara yönelik şiddetin hukuken ve pratikte varlığını sürdürdüğü alanlarda düzeltici ve pozitif adımlar atacaklardır;

e) kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı yok etmeyi amaçlayan yerel, ulusal, bölgesel ve kıtasal girişimleri destekleyeceklerdir. (…)

[6] İstanbul Sözleşmesi'nin açıklayıcı raporu için bkz. http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/210.htm. Son Erişim Tarihi: 10.03.2015.

[7] Gerçek suçluluğun yetkili makamlara ve dolayısıyla istatistiklere yansımayan kısmına kara rakamlar denir. Kadına yönelik şiddet olaylarında kara rakamların fazla olmasının nedenlerine ve çözüm önerilerine ilişkin bkz. Sancar, Türkan (2013). Türk Ceza Hukukunda Kadın, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 291 vd.

[8] Opuz/Türkiye, Başvuru No. 33401/02, 09.06.2009.

[9] Eremia/Moldova Cumhuriyeti, Başvuru No. 3564/11, 28.05.2013.

[10] Mudric/Moldova, Başvuru No. 74839/10, 16.07.2013.

[11] T.M. ve C.M./Moldova, Başvuru No. 26608/11, 28.01.2014.

[12] D.J./Hırvatistan, Başvuru No. 42418/10, 24.07.2012, par. 53; 104 ve 108.

[13] D.J./Hırvatistan, par. 96, 21 ve 31.

[14] Juhnke/Türkiye, Başvuru No. 52515/99, 13.05.2008, par. 82; Salmanoğlu ve Polattaş/Türkiye, Başvuru No. 15828/03, 17.03.2009, par. 98 ve 103.

[15] Juhnke/Türkiye, par. 99; Salmanoğlu ve Polattaş/Türkiye, par. 105.

[16] Rumor/İtalya, Başvuru No. 72964/10, 27.05.2014.

[17] Stec ve Diğerleri/Birleşik Krallık, Başvuru No. 65731/01; 65900/01, 12.04.2006, par. 66.

[18] Barrow/Birleşik Krallık, Başvuru No. 42735/02, 22.08.2006, par. 38-39.

[19] Şerife Yiğit/Türkiye, Başvuru No. 3976/05, 02.11.2010.

[20] Şerife Yiğit/Türkiye, par. 51-53; par. 88 ve 103.

[21] Bevacqua ve S./Bulgaristan, Başvuru No. 71127/01, 12.06.2008.

[22] Bevacqua ve S./Bulgaristan, par.84.

[23] A/Hırvatistan, Başvuru No. 55164/08, 14.10.2010, par. 104.

[24] A/Hırvatistan, par. 94-104.

[25] Bkz. D.H ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti, Başvuru No. 57325/00, 13.11.2007, par. 178; dolaylı ayrımcılık durumlarında ise ispat yükünün tersine dönmesi elzem görülmüştür bkz. D.H ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti, par. 186.

[26] Bkz. Savda/Türkiye, Başvuru No. 42730/05, 12.06.2012, par. 98.

[27] A/Hırvatistan, par. 101.

[28] Schuler-Zgraggen/İsviçre, Başvuru No. 14518/89, 24.06.1993.

[29] Schuler-Zgraggen/İsviçre, par. 61-67.

[30] Wessels-Bergervoet/Hollanda, Başvuru No. 34462/97, 04.06.2002, par. 44-45.

[31] Opuz/Türkiye, par. 72-86.

[32] Opuz/Türkiye, par. 132-153 ve 155-176.

[33] Opuz/Türkiye, par. 178-202.

[34] Opuz/Türkiye, par. 132.

[35] Opuz/Türkiye, par. 160.

[36] Opuz/Türkiye, par. 184-191.

[37] Eremia/Moldova Cumhuriyeti, par. 7-28.

[38] Eremia/Moldova Cumhuriyeti, par. 66 ve 79.

[39] Eremia/Moldova Cumhuriyeti, par. 80-90.

[40] Mudric/Moldova, par. 7-17.

[41] Mudric/Moldova, par. 55 ve 63-64.

[42] T.M. ve C.M./Moldova, par. 6-24.

[43] T.M. ve C.M./Moldova, par. 49, 63.

[44] 14. madde AİHS siteminin genelinde son derece az başvurulan ve işlevsiz bırakılmış olan bir maddedir. Bu konudaki istatistikler için bkz. www.echr.coe.int.

[45] Karşılaştırma yapılabilmesi açısından aynı zaman diliminde 1. Protokol'ün 1. maddesiyle güvence altına alınmış olan mülkiyet hakkının 2569; 8. maddeyle korunan özel yaşamın ve aile yaşamının korunması hakkının 853; 14. madde gibi tamamlayıcı bir madde olarak başvurulan 13. maddenin koruduğu etkili başvuru hakkının ise 1559 kere ihlal edildiği tespit edilmiştir. İstatistikler www.echr.coe.int adresinden alınmıştır.

Kaynakça

Kitaplar ve Makaleler

Coker, Donna (1999-2000). "Enhancing Autonomy for Battered Women: Lessons from Nevajo Peacemaking, UCLA Law Review, Vol. 47, No. 1, s. 1-111.

European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2014). Violence Against Women: An EU-wide Survey, Lüksemburg.

Johnson, Holly (1998). Rethinking Survery Research on Violence Against Women, *içinde* DOBASH, R. Emerson, DOBASH, Russell P. (der.), Rethinking Violence Against Women, Sage Publications, California s. 23-53.

Goldfarb, Sally F. (2003). "Applying the Discrimination Model to Violence Against Women: Some Reflections on Theory and Practise", Journal of Gender, Social Policy and Law, Vol. 11, No.2, s. 251-270.

Mcquıgg, Ronagh J.A. (2012). "What Potential Does the Council of Europe Convention on Violence Against Women Hold as Regards Domestic Violence", The International Journal of Human Rights, Vol. 16, No. 7, s. 947-962.

Moroğlu, Nazan (2012). "Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 99, s. 357-380.

Yalçın Sancar, Türkan (2013). Türk Ceza Hukukunda Kadın, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Schneıder, Elisabeth M. (2000). Battered Women and Feminist Lawmaking, Yale University Press, London, s. 23.

Schwartz, Martin D. (2000). "Methodological Issues in the Use of Survey Data for Measuring and Characterizing Violence Against Women", Violence Against Women, Vol. 6, No. 8, s. 815-838.

Stellıngs, Brande, (1993). "The Public Harm of Private Violence: Rape, Sex Discirimination and Citizenship", Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review, Vol. 28, No. 1, s.185-217.

Tulkens, Françoise (2007). "Droits de l'homme, droits des femmes. Les roquérantes devant la Cour européenne droits de l'homme", http://www.ies.be/files/Fr.Tulkens.Notes_de_support_au_cours_du_9_mars_2007.pdf, Son Erişim: 10.05.2013, s. 14-15.

AİHM Kararları

A/Hırvatistan, Başvuru No. 55164/08, 14.10.2010.

Barrow/Birleşik Krallık, Başvuru No. 42735/02, 22.08.2006.

D.J./Hırvatistan, Başvuru No. 42418/10, 24.07.2012.

D.H. ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti, Başvuru No. 57325/00, 13.11.2007.

Eremia/Moldova Cumhuriyeti, Başvuru No. 3564/11, 28.05.2013.

Juhnke/Türkiye, Başvuru No. 52515/99, 13.05.2008.

Mudric/Moldova, Başvuru No. 74839/10, 16.07.2013.

Opuz/Türkiye, Başvuru No. 33401/02, 09.06.2009.

Rumor/İtalya, Başvuru No. 72964/10, 27.05.2014.

Salmanoğlu ve Polattaş/Türkiye, Başvuru No. 15828/03, 17.03.2009.

Savda/Türkiye, Başvuru No. 42730/05, 12.06.2012.

Stec ve Diğerleri/Birleşik Krallık, Başvuru No. 65731/01; 65900/01, 12.04.2006

Schuler-Zgraggen/İsviçre, Başvuru No. 14518/89, 24.06.1993.

Şerife Yiğit/Türkiye, Başvuru No. 3976/05, 02.11.2010.

T.M. ve C.M./Moldova, Başvuru No. 26608/11, 28.01.2014.

Wessels-Bergervoet/Hollanda, Başvuru No. 34462/97, 04.06.2002.

Sözleşmeler, Tavsiyeler, Kararlar

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'na Ek Afrika Kadın Hakları Protokolü

Kadına Karşı Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi

Committee of Ministers, Rec(2002)5 on the Protection of Women Against Violence, 30.04.2002.

CEDAW Komitesi, 12 Numaralı Tavsiye Kararı, Kadına Yönelik Şiddet, 1989.

CEDAW Komitesi, 19 Numaralı Tavsiye Kararı, Kadına Yönelik Şiddet, 1992.